

28.1.2014 VÄLIRAPORTTI 1.9.–31.12.2013

HANKEPÄÄTÖKSEN SAAJA: VÄSTERBOTTENIN MUSEO
DIAARINUMERO: 304–201000913
YHTEYSHENKILÖ: BERIT ANDERSSON
PARTNERI: MUSEOVIRASTO
YHTEYSHENKILÖ: HELENA TASKINEN
HANKEEN NIMI: SKOGENS KULTURARV I KVARKENREGIONEN 2 (SKAIK2)

1. Hankkeen tausta

Idea metsiin ja arkeologiseen kulttuuriperintöön liittyvästä pohjoismaisesta projektista syntyi kevättalvella 2007, jolloin Västerbottenin museo Uumajasta otti yhteyttä Museovirastoon ja ehdotti yhteistä hanketta. Kevään 2007 yhteistyöpalaverissa todettiin, että Pohjanmaan ja Västerbottenin pitkä yhteinen historia, ympäristöolosuhteet, metsien arkeologinen kulttuuriperintö sekä lisääntynyt tehometsätalous tarjoavat mielenkiintoisen ja haastavan perustan yhteiselle projektille. Projektin tärkeimpänä tavoitteena on vähentää metsätalouden aiheuttamia muinaisjäännösvahinkoja laaja-alaisella yhteistyöllä, koulutuksella, tiedotuksella ja uudenlaisia menetelmiä kehittämällä. Päämäärä on kunnianhimoinen ja sen saavuttamiseksi on tärkeää hyödyntää kaikki mahdollinen kokemus ja osaaminen Merenkurkun molemmin puolin.

SKAIK-hanke on aloitettu vuonna 2009 vuoden mittaisena innovaatioprojektina (SKAIK1). Pilottivuoden uutta luoneet tulokset ja laaja-alainen yhteistyö kannustivat hakemaan projektille jatkoa. Toteuttamishankkeessa 2011–2013 (SKAIK2) Suomen yhteistyökumppaneiden Museoviraston ja Metsäkeskuksen lisäksi mukana ovat myös Metsänhoitoyhdistys Etelä-Pohjanmaa, UPM, Metsäliitto, Stora Enso, Metsähallitus, Pohjanmaan museo sekä alueen kunnat.

2. Hankkeen tavoitteet

Hankkeen Suomen kohdealueeksi on valittu Kyrönmaa, joka on Laihian, Isonkyrön ja Vähänkyrön (nyk. osa Vaasan kaupunkia) kuntien muodostama seutukunta. Hankkeessa jatketaan metsien kulttuuriperinnöstä tiedottamista ja koulutusta tarjoamalla informaatiota metsäalan toimijoiden lisäksi myös metsänomistajille ja metsäalan oppilaitoksille. Suuri osa Kyrönmaan muinaisjäännöksistä ja kulttuurikohteista sijaitsevat nykyisissä talousmetsissä. Projektissa luodaan yhteistyössä metsäalan ammattilaisten kanssa metsätalouden tarpeisiin soveltuvia menettelytapoja ja käytäntöjä, jotta kohteet voidaan ottaa mahdollisimman hyvin huomioon metsien käytössä ja hoidossa. Suomen osuudessa metsien arkeologista kulttuuriperintöä esitellään valikoituja muinaisjäännöksiä kunnostamalla, esittelemällä niitä opastein maastossa ja www-sivuilla. Käyntikohteiksi on valittu muinaisjäännöksiä, jotka ovat helposti saavutettavia tai sijoittuvat jo valmiin kulttuuri- ja luontoreitin varteen. Kohteiden saavutettavuuden ja hoidon jatkuvuuden kannalta on tärkeää, että ne voidaan linkittää seudulla jo entuudestaan toimivaan virkistys- ja matkailukäyttöön.

Hankkeen Suomen tavoitteet toteuttamisvaiheessa 2011–2013 ovat:

	2011	2012	2013
Metsäalan yhteistyö	Metsänomistajien informointi ja koulutus, muinaisjäännökset ja metsänkäsittely	Metsäalan oppilaitokset, neuvonta, tiedottaminen, luonto- ja kulttuurireitin suunnittelu, metsien arvokkaat elinympäristöt, ympäristötukineuvonta	Toimintaohje metsänkäsittelystä muinaisjäännösalueilla, luonto- ja kulttuurireitin toteutus
Inventointimenetelmien kehittäminen	Kehittäminen ja testaaminen	Menetelmän käyttöönotto	Käyttökokemukset, arviointi, kehittämistarpeet
Metsien kulttuuriperinnön inventointi	Kenttätyöjaksot Kyrönmaalla; Laihia, Isokyrö ja Vähäkyrö	Kenttätyöjaksot Kyrönmaalla; Laihia, Isokyrö ja Vähäkyrö	Yhteenveto kenttätyön tuloksista, maastotarkastuksia reiteillä ja hoitokohteilla
Tietojärjestelmien kehittäminen	Inventointitietokanta, kehittäminen, testaus ja toteuttaminen	Inventointitietokannan käyttöönotto	Käyttökokemukset, arviointi, kehittämistarpeet
Tiedotus	www-sivut, esitelmät ja tiedotteet, mm. EAA Oslo	Reittien ja esittelykohteiden opasteiden suunnittelu, esitelmät ja tiedotteet	Taskuopas metsänkäsittelystä muinaisjäännösalueilla, käyntikohteiden esittelyt www-sivuilla, esitelmät ja tiedotteet
Rajat ylittävä yhteistyö	Yhteiset ekskursiot, maastotyöt, kokoukset, seminaarit, yhteistyöverkoston luominen	Yhteiset ekskursiot, kokoukset, maastotyöt ja yhteistyöverkoston seminaari	Yhteiset kokoukset ja yleinen seminaari metsien kulttuuriperinnöstä - neuvottelupäivät

Toteuttamishankkeen Suomen kolmannen väliraportointikauden vuonna 2013 tuloksia on listattu raportin luvussa 4.

3. Hankeorganisaatio

Projektia johdetaan kahdella tasolla. Ylin johto koostuu ohjausryhmästä, jossa on edustaja jokaisesta hankeosapuolesta sekä kolmesta yhteistyötahosta. Projektin johtajana toimii Berit Andersson Västerbottenin museosta. Molempien maiden projektiryhmät ovat koonneet oman referenssiryhmän, jonka edustajisto koostuu tärkeimmistä yhteistyötahoista ja sidosryhmistä. Ryhmä toimii projektin tavoitteisiin liittyvän informaation, keskustelun, kokemusten ja tiedon välitysfoorumina. Hankkeen Suomen osuudesta, projektin partnerin ominaisuudessa, vastaa Museovirasto. Kenttätyöryhmän muodostavat kaksi arkeologia, Vesa Laulumaa ja Satu Koivisto, jotka vastaavat myös projektinhallinnasta. Museoviraston suojelusta ja hoidosta vastaavat arkeologit Helena Taskinen, Tuula Heikkurinen-Montell ja Satu Mikkonen-Hirvonen, sekä Arkeologisten kenttäpalveluiden yli-intendentti Marianna Niukkanen, osallistuvat hankkeeseen virkatyönsä puitteissa. Yhteistyötahoina Ruotsissa ovat Västerbottenin museo, Lyckselen metsämuseo ja Västerbottenin läänin metsäkeskus sekä Skellefteån kunta, Västerbottenin lääninhallituksen kulttuuriympäristöosasto, metsätalous, kotiseutuliike ja yhdistykset. Suomen yhteistyökumppaneiden Museoviraston ja Metsäkeskuksen lisäksi mukana ovat Metsänhoitoyhdistys Etelä-Pohjanmaa, UPM, Metsäliitto, Stora Enso, Metsähallitus, Pohjanmaan museo sekä alueen kunnat.

Suomen SKAIK-projektin kokoamassa referenssiryhmässä on edustajat seuraavilta tahoilta: Metsäkeskus, Metsänhoitoyhdistys Etelä-Pohjanmaa, UPM:n, Metsäliiton ja Stora Enson paikallistoimistot, Metsähallitus, Metsäkeskus Tapio, Pohjanmaan museo, Laihian Kotiseutu- ja museoyhdistys sekä Kyrönmaan kunnat. Toteuttamisvaiheessa jatketaan metsien kulttuuriperinnöstä tiedottamista ja koulutusta tarjoamalla informaatiota metsäalan toimijoiden lisäksi erityisesti metsänomistajille ja metsäalan oppilaitoksille. Tiedotus- ja koulutustilaisuudet järjestetään yhteistyössä Metsäkeskuksen kanssa.

4. Hankkeen toiminta pääpiirteittäin kaudella 1.9.–31.12.2013

Tämä väliraportti käsittelee projektin Suomen partnerin, Museoviraston, osuutta osana laajempaa kokonaisuutta SKAIK2 -toteuttamishankkeen **yhdeksännellä** raportointikaudella 1.9.–31.12.2013. Projektitutkijoiden toimipaikkana on Kulttuuritalo Helsingissä, jossa heillä on työtilat.

Projekti on jaettu kolmeen, osittain limittaiseen vaiheeseen:

1. 1.3.–30.4. suunnittelukausi
2. 1.5.–30.10. maastotyökausi
3. 1.11.–28.2. jälkityö- ja raportointikausi

Tämän väliraportointikauden, 1.9.–31.12.2013, aikana ovat toteutuneet seuraavat hankkeen toimenpiteet:

Tiedottaminen

- 4.–8.9. pidettiin SKAIK-projektin esitelmät 19th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists (EAA) -kongressissa Tšekin Pilsenissä
- 12.9. laadittiin lehti-ilmoitus projektin järjestämää metsänomistajaretkeilyä varten
- Joulukuussa julkaistiin SKAIK-projektin artikkeli Arkeologipäivät 2012 -julkaisussa: Pistepilvessä – Metsien arkeologiset kohteet LiDAR ilmalaserkeilausaineistoissa (Satu Koivisto & Vesa Laulumaa) http://www.sarks.fi/ap/ap2012/ap2012_10_koivisto_laulumaa.pdf
- Joulukuussa Vesa Laulumaan SKAIK-artikkeli ”Forestry as heritage crime” valmistui ja lähetettiin kustantajalle Iso-Britanniaan
- Joulukuussa SKAIK-artikkeli ”Kivikaudelta isoon vihaan – Kyrönmaan muinaisjäänöksiä ja niiden esittelyä” julkaistiin Isonkyrön Joulu -lehdessä

Viranomaisyhteistyö

- 15.–20.9. järjestettiin SKAIK-projektin yhteisinventointiviikko ja ohjausryhmän kokous ja ekskursion opaskohteille Kyrönmaalla. Mukana inventointiviikolla olivat Berit Andersson ja Erik Sandén Västerbottenin museosta, Helena Gustafsson Skogsstyrelsenistä, Göran Ådjers Metsäkeskuksesta sekä Vesa Laulumaa, Satu Koivisto ja Mikke Nyholm Museovirastolta. Ohjausryhmän kokoukseen ja ekskursion osallistuivat Jans Heinerud, Berit Andersson ja Erik Sandén Västerbottenin museosta, Katriine Nygrén Västerbottenin lääninhallitukselta, AnnKristin Unander ja Helena Gustafsson Skogsstyrelseniltä, Iréne Gustafson Lyckselen metsämuseosta sekä Helena Taskinen, Marianna Niukkanen, Satu Mikkonen-Hirvonen, Vesa Laulumaa ja Satu Koivisto Museovirastosta
- 15.–17.10. järjestettiin SKAIK ja KING -hankkeiden yhteinen loppuseminaari Lyckselessä, johon Vesa Laulumaa ja Helena Taskinen osallistuivat ja pitivät Suomen osuuden esitelmät
- Syys-joulukuussa tehtiin tiivistä yhteistyötä Suomen metsäkeskuksen Riitta Raatikaisen kanssa SKAIK-opaskohteiden kunnostamiseksi ja kylttien pystyttämiseksi

Inventointi

- 5.9. saatiin ilmoitus radiohiiliajoituslaboratorio Beta Analytic Inc:ltä, että palaneet luuaineistot (10 näytettä) olivat saapuneet perille ajoituslaboratorioon ja yhdeksän niistä soveltuivat ajoittamiseen
- 23.9. AMS-ajoitustulokset valmistuivat Betalta

Kehittäminen ja koulutus

- 13.12. Vesa Laulumaa piti esityksen SKAIK-projektin teettämistä luuanalyyseistä ja ajoituksista Museoviraston arkeologisten kenttäpalveluiden koulutuspäivänä Suomenlinnassa
- 28.9. oli tarkoitus järjestää muinaisjäänösretkeily metsänomistajille Kyrönmaalla yhteistyössä Metsäkeskuksen kanssa, mutta sitä ei järjestetty vähäisen ilmoittautujamäärän takia

Kulttuuriperinnön esittely

- Syyskuussa laadittiin tekstejä ja valittiin kuvia SKAIK-projektin yhteiseen kiertonäyttelyyn, jota toteutetaan Lyckselen metsämuseossa
- 2.9. saatiin opaskylttitekstien käännökset Multidoc Oy:ltä, jotka palautettiin huonon laadun takia
- 16.9. aloitettiin opaskohteiden kunnostustyöt Kyrönmaalla Leo Kinnarin ja Pentti Viinamäen toimesta, työn ohjaajana toimi Riitta Raatikainen Metsäkeskuksesta
- 18.10. valmistui päivitetty SKAIK-opastussuunnitelma
- 22.11. saatiin ELY:ltä palvelukohteen opastuslupa Vähänkyrön Kaavontönkän opastamiseen
- 5.11. saatiin sovittua Laihian Teerivuorentien tiekunnan kanssa, että projektin ei tarvitse maksaa tiekunnalle kunnossapitomaksua opasteiden pystyttämiseksi
- 16.12. valmistuivat kaikki toimenpiteet opastettavilla kohteilla

Projektihallinta

- 25.9. järjestettiin tilintarkastus ja kansallinen valvonta (Väliraportti 2/2013) Museovirastolla (Laura Hyvönen BDO Audiator Oy)
- 1.10. Satu Koivisto siirtyi 6 kk virkavapaalle
- 20.10. Mikael Nyholmin projektiluonteinen työsuhde päättyi SKAIK:ssa
- 3.9. saatiin BA:lta päätös projektin jatkoajasta 1.4.2014 saakka

Syyskuussa osallistuttiin ja pidettiin SKAIK-projektin esitelmät "Values of the wilderness. Positive experiences on co-operation between archaeology and forestry in Finland" sekä "Tools for detection. The prospection of archaeological sites using LiDAR in Finnish boreal forests" 19th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists (EAA) -kongressissa Tšekin Pilsenissä. Esitelmät pidettiin sessiossa "Archaeological Sites in Forests – Strategies for their Protection", jossa keskityttiin metsien arkeologisen kulttuuriperinnön suojelun ja tutkimuksen ajankohtaisiin aiheisiin maakohtaisten yleisesittelyjen, tapaustutkimusten ja menetelmien esittelyjen avulla. Suomi ja SKAIK-projekti olivat edustavasti esillä ja ensin Vesa Laulumaa kertoi projektin tuloksekkaasta yhteistyöstä metsäsektorin kanssa ja sen vaikutuksista arkeologisten kohteiden huomioon ottamisessa metsätaloudessa. Sen jälkeen Satu Koivisto esitteli projektissa tehtyä kehitystyötä LiDAR-ilmalaserkeilausaineistojen parissa, jonka avulla on löytynyt mm. huomattava määrä kivikautisia asumuspainanteita. Kommenttipuheenvuorojen ja palautteen perusteella SKAIK-projekti ja sen

tulokset tunnetaan jo hyvin kansainvälisestikin ja projektin hyväksi havaittua mallia ja toimenpiteitä on jo hyödynnetty muissakin metsien kulttuuriperinnön suojeluun tähtäävissä hankkeissa.

Pilsenin konferenssin jälkeen SKAIK-projektin tutkijoita pyydettiin mukaan eurooppalaiseen yhteistyöprojektiin, jolle haetaan rahoitusta Euroopan Unionin COST -ohjelmalta (European Cooperation in Science and Technology). Hankkeen tavoite on tiivistää kansainvälistä yhteistyötä metsissä olevan kulttuuriperinnön dokumentoinnissa ja suojelussa. Hankkeen nimi on ”Recording and preserving archaeological heritage in forests”.

Syyskuussa järjestettiin ruotsalaisten ja suomalaisten hankekumppaneiden yhteisinventointiviikko Kyrönmaalla. Kenttäviikolla keskityttiin kolmen kenttäkauden inventoinnin tuloksiin ja opastettaviin kohteisiin. Alkuviikosta kaivettiin koekuoppia muinaisjäännösalueille opastaulujen pystyttämiseksi. Opasteita sijoitettiin muinaisjäännösalueille ja niiden pystyttäminen edellytti pienimuotoisia koekaivauksia sekä lupamenettelyä Museoviraston kulttuuriympäristön suojelu -osastolta. Lisäksi tutustuttiin Merenkurkun saariston maailmanperintökohteeseen ja muinaisjäännöksiin, mm. 1700-luvun ns. ryssänuuneihin, ja saatiin hyvää tuntumaa nopeaan maankohoamisilmiöön ja hylkeenpyyntielinkeinojen historiaan. LiDAR-analyysin tuloksia käytiin yhdessä läpi mm. kivikautisilla asumuspainannekohteilla Laihialla ja Isossakyrössä. Viikon loppuun järjestettiin Vaasassa projektin ohjausryhmän kokous, joka huipentui ekskursioon, jossa hankkeen johtokin pääsi tutustumaan projektin Kyrönmaan opaskohteisiin.

SKAIK- ja KING -projektien yhteinen loppuseminaari pidettiin Ruotsin Lyckselessä 15.–17.10.2013. Seminaarin nimenä oli ”Forest cultural heritage –seminar and project meetings”. Osanottajia oli yhteensä parikymmentä Ruotsista, Norjasta ja Suomesta (Vesa Laulumaa ja Helena Taskinen). Seminaarissa käsiteltiin projektien tuloksia, käytettyjä menetelmiä ja esiteltiin kunkin maan muinaisjäännöshallintoa. Vesa Laulumaa piti kaksi esitelmää, joissa hän summasi SKAIK-projektin tuloksia ja esitteli ilmalaserkeilausaineiston käyttöä inventoinnissa. Helena Taskinen esitteli kulttuurihistoriallisten kohteiden lainsäädäntöä ja suojelua Suomessa. Yhteisseminaarin anti oli erittäin hyvä. SKAIK- ja KING-hankkeissa työskennelleet pääsivät vertailemaan projektien saavutuksia ja hyviä puolia, mutta myös kokemuksia projektien kohtaamista hankaluuksista. Lisäksi saatiin runsaasti uutta tietoa suojeluun ja tutkimukseen liittyvistä käytännöistä eri maissa.

SKAIK-hankkeen opastaulujen suunnittelun ja niihin liittyvien tietoaineistojen laadinnan yhteydessä teetettiin edellisellä raportointiperiodilla luuanalyysijä ja valittiin näytteitä radiohiiliajoituksia varten Kyrönmaan rautakautisten rökkiökohteiden palaneista luuaineistoista. Aineistot on saatu talteen 1930-luvun kaivauksilta ja ne ovat olleet varastojen kätköissä lähes 80 vuotta. Luuanalyysien tulokset kesäkuussa 2013 olivat erittäin mielenkiintoisia ja aineistosta kyettiin tekemään useita laji- ja ikämäärityksiä. Ehkäpä mielenkiintoisimpana olivat aineiston muutamia palamattomia ihmis- ja eläinluufragmentteja, mm. kahden palamattoman ihmisen sekä grönlanninhylkeen jäännökset sekä karjalankarhukoiran ja karhun palaneet luustonosat. Tulosten perusteella valittiin 10 mielenkiintoisinta luunäytettä, jotka lähetettiin radiohiiliajoitettavaksi AMS-menetelmällä (Accelerator Mass Spectrometry). Ajoituslaboratorioksi valittiin Beta Analytic Inc., koska se on ainoa palveluntarjoaja, jolta oli mahdollista saada ajoitustulokset SKAIK-hankeajan puitteissa opastauluihin ja niihin liittyviin tietosisältöihin hyödynnettäväksi. Luuanalyysin ja AMS-ajoituksen tuloksista on lisäksi tekeillä SKAIK-artikkeli Museoviraston Arkeologisten kenttäpalveluiden elektroniseen julkaisusarjaan, joka ilmestyy syksyllä 2014.

Hankkeen vuoden 2013 tärkein tavoite oli saada kunnostettua ja opastettua yhdeksän edustavaa muinaisjäännöskohdetta Kyrönmaalta. Opastaulujen toteuttaminen ja kohteiden kunnostus saatiin väliraportointikaudella päätökseen. Tutkija Mikael Nyholm vastasi opastaulujen taitosta, sisällöstä ja painoteknisestä ulkoasusta ja taiteilija Tom Björklund kuvituksesta. Syksyn aikana jatkettiin tiivistä yhteistyötä Suomen metsäkeskuksen Riitta Raatikaisen kanssa, joka vastasi työnjohdosta opastettavien kohteiden saavutettavuutta parantavissa toimenpiteissä. Kohteiden kunnostus- raivaus-, merkintä-, hoito- ja taulujen asennustyöt aloitettiin kilpailutuksen kautta valitun työparin toimesta Kyrönmaalla syyskuussa 2013. Kyltit ja tienvarsiviitat valmisti laaditun sopimuksen mukaisesti Ekokilpi Oy. Vesa Laulumaa ja Mikael Nyholm kävivät vielä kiinnittämässä viimeisiä kylttejä ja viittoja maastoon marraskuussa 2013. Tietosisältöä kohteista on linkitetty valtakunnalliseen Muinaispolut.fi -palveluun (<http://www.muinaispolut.fi/>), joka avataan uudistettuna keväällä 2014 sekä Kyrönmaan kuntien ja matkailualan www-sivuille.

5. Hankkeen talous

Toteuttamishankkeen kokonaisbudjetti on 937 457 euroa, josta Suomen osuus on 416 856 euroa. Hankkeen Suomen osuuden budjetti kustannuslajeittain ilmenee liitteestä. Koko hankkeen rahoituksesta 50 % on Botnia-Atlantica -ohjelmasta ja 30 % kansallista rahoitusta, joka tulee Suomessa Pohjanmaan liitolta ja Ruotsissa Västerbottenin lääninhallitukselta. Hankkeen Suomen partnerin toteutuneet kustannukset kululajeittain ajalla 1.9.–31.12.2013 ilmenevät liitteestä.

6. Hankkeen tulosten hyödyntäminen

Suomen osuudessa metsien arkeologista kulttuuriperintöä esitellään valikoituja muinaisjäännöksiä kunnostamalla ja esittelemällä niitä opastein maastossa sekä www-sivujen ja painettujen esitteiden avulla. Toteuttamisvaiheessa on valittu käyntikohteiksi yhdeksän Kyrönmaan muinaisjäännöstä, jotka ovat helposti saavutettavia tai jotka sijaitsevat jo valmiin luontoreitin varressa. Kohteiden saavutettavuuden ja hoidon jatkuvuuden kannalta on tärkeää, että ne voi linkittää seudulla jo entuudestaan toimivaan virkistys- ja matkailukäyttöön. Kohteet on valittu, suunniteltu ja niiden kunnostus toteutettu yhteistyössä Museoviraston, Metsäkeskuksen sekä paikallisten toimijoiden kanssa. Hankkeesta tehdään vuosittain kolme väliraporttia ja yksi loppuraportti Botnia-Atlanticalle ja muille rahoittajille. Projekti tuottaa myös erilliset inventointiraportit ja tarvittaessa osaraportteja eri osioista. Projektin tärkeitä tavoitteita on myös vahvistaa suomalaisten ja ruotsalaisten välistä yhteenkuuluvuutta ja edistää kulttuuriperintöä koskevaa tiedonvaihtoa. Sen varmistamiseksi projektin inventoijat osallistuvat toistensa maastotöihin. Lisäksi järjestetään vuosittain kaksi projektikokousta Suomessa ja Ruotsissa. Projektin päätteeksi vuonna 2013 järjestettiin yleinen seminaari Lyckselessä, jossa perustettiin yhteistyöverkosto ja keskustelufoorumi Merenkurkun metsien kulttuuriperinnöstä. Projektin tuloksista kerrotaan myös muissa alan seminaareissa ja julkaisuissa.